

Ericus Olai som krönikeskrivare

Svar till Biörn Tjällén

ANDREJ SCHEGLOV*

Ryska vetenskapsakademien, Moskva

Inledning

Får moderna historiker betrakta gamla krönikeskrivare som sina föregångare? Under tiden fram till 1800-talets slut kunde flera historiker svara ja på den frågan. Då var det vanligt att söka det modernas rötter i det förflutna. Den medeltida och tidigmoderna krönikeskrivningen uppfattades som en insats för historievetenskapens utveckling.

Under 1900-talet skedde en förändring i synen på historikerns uppgifter. Historieforskarna påbörjade en kamp mot det som den store historikern Marc Bloch kallade för "demonen av upprinnelser" ("l'idole des origines"). Specialisterna började hävda att historiska fenomen inte bara måste förklaras i vårt perspektiv, utan skulle värderas med tanke på hur de uppfattades under sin egen tid. Denna princip har också präglat modern forskning om gammal historieskrivning.

Emellertid fortsätter historikerna, i det nya skedet av historievetenskapens utveckling, att värdera de gamla krönikeförfattarnas insats i historieskrivningen. Detta hjälper oss att förstå de gamla krönikorna på ett djupare plan.¹ Frågan om gamla krönikeskrivarnas insatser kan även sättas i samband med källhistoriska studier.

För några år sedan blev jag intresserad av följande fråga: Kände Ericus Olai, den svenske historikern från 1400-talet, till Adam av Bremens verk *Gesta pontificum*, eller hämtade han uppgifterna om det hedniska Uppsalamplet och den kristna missionen endast från en svensk skrift – den så kallade Prosaiska krönikan?² Forskarnas meningar var delade i denna

* Fil. dr i historia

1. Se exempelvis Olle Ferm, *Olaus Petri och Heliga Birgitta: Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige* (Stockholm 2007) särskilt s. 9.

2. Andrej Scheglov, "Ericus Olai och Adam av Bremen", *Historisk tidskrift* 134:2 (2014) s. 145–169.

fråga. Genom en jämförelse av Adam av Bremens verk, Ericus Olais krönika och Prosaiska krönikan lyckades jag finna nya argument som bekräftar att Ericus Olai inte bara byggde sina uttalanden på Prosaiska krönikan, utan även använde Adam av Bremens skrift.³

Tack vare denna slutsats kunde jag också göra några generella anmärkningar beträffande Ericus Olais arbete som historiker. Jag slog fast att Ericus Olai var en mer självständig författare än de moderna specialisterna – Ella Nyrin-Heuman, Jan Öberg och Biörn Tjällén – har tänkt sig. Nyrin-Heuman och Öberg uppfattar Ericus Olai som en kompilator, som slaviskt skriver av uppgifter från andra skrifter.⁴ Tjällén ansluter sig till Nyrin-Heuman och Öberg i denna fråga, men understryker att compilation inte utesluter en viss självständighet: Andra författares material kan användas för att uttrycka och argumentera för egna idéer.⁵ Jag kom dock till slutsatsen att Ericus Olai inte bara kopierade de andras texter, utan också skapade mycket själv. Han var således en självständig författare i en ännu högre grad än Tjällén hävdar i sina forskningsarbeten. Därför omnämnde jag även Tjällén bland de historiker mot vilka jag polemiserar. Min artikel har väckt kritik hos Tjällén, som tror att jag har missförstått honom.⁶ Tjällén hävdar att jag inte borde betrakta honom som en opponent eftersom vi, enligt honom, delar samma uppfattning:

Det nyskapande med *Chronica regni gothorum* låg inte i framställningen av historiska detaljer eller episoder, som i många fall skildrats redan i äldre krönikor, utan i den explicita och övergripande historiska vision som genomsyrar texten. Man kan uttrycka det som Sche-

3. Det finns dock en viktig artikel som jag inte kände till: Anders Fröjmark, "Sanctus Stephanus episcopus et helsingorum martyr: La construction d'un saint septentrional", i Corinne Péneau (red.), *Itinéraires du savoir de l'Italie à la Scandinavie: X^e-XVIe siècle: Etudes offertes à Elisabeth Mornet* (Paris 2009) s. 71–84. Fröjmarks artikel handlar om uppfattningarna om den helige Staffan hos olika historiker från medeltid och tidigmodern tid. Ett av avsnitten fokuserar på Ericus Olais beskrivning av Staffan. Beträffande Ericus Olais användning av uppgifterna om Staffan hos Adam av Bremen hänvisar Fröjmark till Ernst Nygrens biografiska artikel om Ericus Olai, men han anger även sina egna iakttagelser som har gemensamma drag med mina observationer om förhållandet mellan Adam av Bremens krönika och Ericus Olais verk. Därför måste jag nämna Fröjmark som min föregångare.

4. Ella Nyrin-Heuman, *Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olais Chronica gothorum* (Lund 1944) s. 3–5; Jan Öberg, *Ericus Olai: Chronica regni Gothorum II: Prolegomena und Indices* (Stockholm 1995) s. 13.

5. Biörn Tjällén, *Church and nation: The discourse on authority in Ericus Olai's Chronica regni Gothorum* (Stockholm 2007) särskilt s. 53.

6. Biörn Tjällén, "Ericus Olai som historiker: Replik till Andrej Scheglov", *Historisk tidskrift* 136:4 (2016) s. 679–689.

glöv: Ericus Olai var en kompilator, men han var också en självständig historiker.⁷

Jag tackar Biörn Tjällén för hans uppmärksammande av min artikel och för de värdefulla synpunkterna. Emellertid vill jag visa att det ändå finns skillnader i våra uppfattningar om Ericus Olais självständighet som krönikeskrivare. För att demonstrera detta har jag valt ett viktigt avsnitt i Ericus Olais krönika – berättelsen om Erik den helige.

Motiveringen av valet

Varför just berättelsen om Sankt Erik? För att kunna föra en produktiv polemik är det viktigt att demonstrera skillnaden i uppfattningar med hänsyn till ett material som har varit intressant för båda deltagarna i diskussionen. En analys av Ericus Olais uppfattning om Erik den helige spelar en betydande roll i Tjälléns avhandling om Ericus Olai. Även i detta fall poängterar Tjällén osjälvständigheten i Ericus Olais krönika: "Ericus had in fact not much to say about St Erik's reign. He did not even exhaust the potential of the legend [...]"⁸

I ännu högre grad betonades Ericus Olais osjälvständighet i beskrivningen av Erik den helige i forskningen från 1900-talets mitt. Gunnar T. Westin uppfattar Ericus Olais berättelse om Sankt Erik som en parafraas av helgonlegenden om Erik den helige och hävdar att Olaus Petri förkastade denna parafraas när han skrev sitt verk *En svensk krönika*.⁹ I stället skapade han en egen berättelse om Sankt Erik. I min artikel vill jag visa att Ericus Olai, i sin beskrivning av Sankt Erik, var mer självständig än de tidigare författarna – särskilt Westin, men även i en viss utsträckning Tjällén – tänker sig.

Valet av avsnittet för min analys beror också på den omständigheten att berättelsen om Erik den helige spelar en särskild roll i Ericus Olais krönika. Under 1990-talet poängterade Olle Ferm att Ericus Olais avsnitt om Erik den helige är en viktig text när man vill bedöma om krönikeskrivarens mål och tilltänkta läsekrets.¹⁰ Detta är, med andra ord, ett nyckelavsnitt.

7. Tjällén (2016) s. 689.

8. Tjällén (2007) s. 91.

9. Gunnar T. Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri: Svenska krönikans källor och krönikoförfattarens metod* (Lund 1946) s. 194–196.

10. Olle Ferm, "När och för vem skrev Ericus Olai sin *Chronica regni Gothorum*", *Lychnos* (1993), s. 151–167.

Frågan om uppfattningen om Erik den helige hos historiker från olika tider har också ägnats stor uppmärksamhet i modern nordisk historieforskning. En särskilt betydande insats har gjorts av Henrik Ågren, som i sin omfattande och innehållsrika monografi behandlar frågan om utvecklingen av Sankt Eriks beskrivning under perioden från medeltidens slut och fram till 1800-talets början.¹¹ Det skulle också vara intressant att studera bilden av Sankt Erik hos enskilda författare genom en analys av texten.

I min undersökning ska jag fokusera på två sammanhängande frågor: 1) Hur pass självständig är Ericus Olai i sin beskrivning av Sankt Erik med avseende på innehåll? och 2) Hur pass självständig är han vad gäller stil, retorik och logik?

Beskrivningar av Sankt Erik före Ericus Olai

Legenden om Sankt Erik skapades förmodligen omkring 1200-talets slut.¹² Den berättar att i Eriks ådror rann kungarnas blod, och att Erik valdes till kung då kungasätet blev ledigt.¹³ Erik var mild och rättfärdig, och därför valdes han enhälligt vid Uppsala.¹⁴

Legenden berättar att Erik byggde kyrkor och sörjde för gudstjänsten, styrde sitt folk och stiftade lagar, bekämpade kristendomens och rikets fiender. Han tog hand om Uppsala kyrka, försåg den med en storartad byggnad och satte in klerker där. Det tacksamma folket föreslog att kungen för egen del skulle använda den del av sakören som hörde till kronan. Kungen tackade nej. Det kan hända, förklarade kungen, att undersåtarnas efterkommande behöver dessa medel.

11. Se Henrik Ågren, *Erik den helige – landsfader eller beläte? En rikspatrons öde i svensk historieskrivning från reformationen till och med upplysningen* (Lund 2012). Se även Måns Bylund, "En väg till upplysning: Erik den helige i svensk historieskrivning på latin från sent 1600-tal och tidigt 1700-tal", i Henrik Ågren (red.), *Goda exempel: Värderingar och världsbild i tidigmodern svensk sakprosa och tillfällesdikt* (Uppsala 2010) s. 103–147.

12. För översikter över diskussioner om Erikslegendens trovärdighet och Erik den helige som historisk person, se Erich Hoffman, *Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern* (Neumünster 1975) s. 198–204; Tracey R. Sands, "The cult of St Erik, king and martyr in medieval Sweden", i *Sanctity in the North: Saints, lives, and cults in medieval Scandinavia* (Toronto 2007) s. 202–218; Sture Bolin, "Erik den helige", i *Svenskt biografiskt lexikon* (Stockholm 1953) bd XIV s. 248–257. Beträffande nyare uppfattningar och hypoteser, se Mikko Heikkilä, "Sanctus (H)e(n)ricus rex Suetie et sanctus Henricus episcopus Upsalensis – en och samma engelskfödde man?", *Historisk tidskrift för Finland* 98:3 (2013) s. 333–373.

13. *Scriptores rerum svevicarum* (vidare SRS) (Uppsala 1828) bd II s. 272.

14. SRS II s. 272.

Erik var enligt legenden ivrig att be, vaka och fasta. Han kände medlidande med de bedrövade, var frikostig med allmosor och så sträng mot sin kropp att han klädde sig i en tagelskjorta. Han avstod under långa perioder från könsumgänge med sin drottning och badade i kallt vatten för att späka sin köttsliga lust.¹⁵ Det berättas om Eriks korståg till Finland. Svenskarna erbjöd finnarna att anamma Kristi tro, men de vägrade. Kung Erik besegrade finnarna och omvände dem till kristendomen. Han lät bygga kyrkor och insätta präster i Finland, och gjorde biskop Henrik till ledare för Finlands kyrka.¹⁶ Erik mördades i Uppsala av en dansk kungason. Strax därefter skedde ett mirakel: På den plats där kungen stupade sprang en källa upp.¹⁷

Legenden tecknar Erik som högboren, rättvis och from, som en försvarare av kristendomen och en martyr. Vid mitten av 1400-talet skrev man i Prosaiska krönikan att Eriks far var ”en godher ryker bonde” (”en god rik bonde”) och att Sverige inför Eriks kungaval redan hade fått en kung, Karl, som valdes av götarna.¹⁸ Detta påstående framställer Erik i ett annat ljus: Han framstår som rival till den regerande kungen, och inte som en härskare som sändes av Gud när riket saknade en kung.

Ericus Olai om Erik den helige: en självständig diskurs

Ericus Olai kände till Erikslegenden och använde sig av den. Hans berättelse om Sankt Erik är dock inte ett referat eller en parafraas av legenden, utan en självständig text. Endast de två första meningarna är citat. Ericus Olai återger Erikslegendens uppgift om hur Erik valdes till kung och kompletterar den med egna uppgifter om Eriks fadersnamn – Erik Jedvardsson – och om datumen för Eriks kungaval – år 1150.¹⁹

Strax efter detta följer författarens egna resonemang. Ericus Olai lyfter fram tanken att Eriks val till kung sammanföll med ett antal viktiga omständigheter: svåra tider, nödvändigheten av att förse riket med en kung, personens lämplighet och enhälligheten vid valet. Ericus Olai anmärker att de så kallade unga (*iuniores*) kan ha svårt att begripa detta, och därför måste saken kommenteras.

15. SRS II s. 272–275, 318.

16. SRS II s. 274–275, 318–320.

17. SRS II s. 274–277, 320.

18. SRS I s. 246.

19. Ericus Olai, *Chronica regni gothorum*, Textkritische Ausgabe von Ella Heuman und Jan Öberg (Stockholm 1993) bd I s. 67.

Att det rådde svåra tider är, förklarar krönikeskrivaren, i sig ett hemligt tecken: När dessa tider går mot sitt slut ska Gud sända en rättvis kung. Förmodligen ligger det en dold mening i det faktum att en sådan kung blev vald – av Gud snarare än av människorna – under ett anmärkningsvärt lyckligt år:

Ty ett tusen, ett hundra och tio är de lyckligaste talen, och 50 består av tiorna. Också det femtionde året är ett jubelår – ett år av förlåtelse, återupprättelse och fullkomlig frälsning. (Nam mille et centum et decem, vnde quinquaginta replicantur, sunt apices numerorum, sed et quinquagesimus annus iubileus est annus, videlicet remissionis, restitutionis et integre libertatis).²⁰

Visst fanns det en hemlig mening med detta, förklarar Ericus Olai: Under detta år blev biskop Henrik sänd till Sverige från Britannien. Under dennes styre av Uppsala stift framträdde dessa två ledare – kungen och biskopen – som två lyktor: De upplyste folket och stärkte det i den kristna tron.²¹

Metaforen med ”två lyktor” (*duo luminaria*) använder Ericus Olai vid flera tillfällen i sin krönika. På detta sätt hänvisar han till den teori som etablerades i katolska kyrkan under medeltiden, och vars huvudtanke – enligt Erik Lönnroth – var att ”den andliga makten förhåller sig till den världsliga liksom solen till månen”.²²

Det faktum, fortsätter ”doktor Erik”, att kungasätet var obesatt, innebär att riket behövde en kung *de facto*, eller *de jure*, eller både *de jure* och *de facto*. Om Sverige redan hade en kung – Karl Sverkersson – var kungasätet vakant *de jure*, eftersom kungavalet enligt gammal sed måste genomföras vid Mora sten nära Uppsala, vilket inte hade varit fallet vid valet av Karl Sverkersson.²³

Ericus Olai bevisar att Erik den helige var den rättmätige tronpretendenten. Lämpligheten för ett kungligt ämbete, förklarar krönikeskrivaren, beror på meriter och härkomst. Att Sankt Erik var en helig man är

20. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

21. Heuman & Öberg (1993) s. 67. Jfr *ibid.*, s. 23.

22. Erik Lönnroth, ”Ericus Olai som politiker”, i Erik Lönnroth, *Från svensk medeltid* (Stockholm 1959) s. 130–131. Jämför Wolfgang Weber, ”Das Sonne-Mond-Gleichnis in der mittelalterlichen Auseinandersetzung zwischen Sacerdotium und Regnum”, i Hans-Jürgen Becker m.fl. (red.), *Rechtsgeschichte als Kulturgeschichte* (Aalen 1976) s. 150–175.

23. Heuman & Öberg (1993) s. 67–68.

uppenbart om vi ser till hans levnadssätt. Krönikeskrivaren sammanfattar: Sankt Erik var så ren att inte ens munkar och präster kunde mäta sig med honom i kyskhets.²⁴

Eriks höga härkomst, fortsätter Ericus Olai, kan bevisas med det som man läser i kyrkan – att Erik var en avkomling av kungarna och rikets förnämsta män. Kyrkans auktoritet, förklarar krönikeskrivaren, är stor; kyrkan kan inte fela i ting som gäller tron. Alltså kan Uppsala kyrka inte fela i sina omdömen om Eriks släkt. Det finns inget skäl för prelaterna att fara med osanning om den helige mannens härkomst. Om kung Erik var en bondeson skulle detta innebära en ännu större ära, då han som en människa av låg börd hade förtjänat så stor respekt.²⁵

Men, fortsätter ”doktor Erik”, låt oss anta att denna kung i själva verket var av låg härkomst. Har det funnits någon härskare om vilken man inte kan säga detsamma? Och om Eriks far var en bonde utesluter detta ändå inte att Erik hade kungligt blod i sina ådror. Kanske hörde han på mödernets till en kungaätt? Är det skäligt att döma människor efter deras börd? Vi alla har samma far. Det finns exempel i Bibeln på att patriarkerna avlade söner med frillor, men dessa söner var lika goda som de äkta sönerna.²⁶

Det anförda materialet skiljer sig väsentligt från texten i helgonlegenden, och det är således inte en parafras av den utan en självständig text där författaren förmedlar egna tankar om Erik den helige. Stödet för dessa tankar finner Ericus Olai i Bibeln, i teologisk litteratur och i Eriks helgonlegend.

Mot påståendet att Ericus Olais avsnitt om Erik den helige är en parafras av helgonlegenden måste jag också anföra argumentet att antalet citat och parafraaserade meningar som har hämtats från legenden är ganska litet i Ericus Olais krönika. Detta är ett mycket begränsat material som handlar om Eriks härkomst, val till kung och personliga fromhet:

24. Heuman & Öberg (1993) s. 68. Jämför Tjällén (2007) s. 93 samt Ågren (2012) s. 149.

25. Heuman & Öberg (1993) s. 68.

26. Ericus Olai, *Chronica* I. s. 68–69.

Meningar i avsnittet om Sankt Erik i <i>Chronica regni gothorum</i>	Motsvarande meningar i <i>Vita Sancti Erici</i>
[Mening 1] Anno Domini MCL, regno Sueorum vacante, Ericus Iaduardi filius, propter innatam sibi clemenciam et vite bonitatem conspicuam dilectus a principibus terre et omni populo, in regem vnanimiter eligitur ac in regni solio apvd Vpsaliam honorifice sublimatur. ^a	[Mening 3] Hic, regno vacante, propter innatam sibi clementiam et vite bonitatem conspicuam dilectus, a principibus terrae et omni populo in Regem unanimiter eligitur, ac in regni solio apud Upsaliam honorifice sublimatur. ^b
[Mening 2] Extitit enim tam regali prosapia quam nobilium Suecie procerum oriundus. ^c	[Mening 2] Extitit enim tam regali prosapia, quam nobilium Sueciae procerum oriundus. ^d
[Mening 16] Erat enim assiduus in oracionibus, creber in vigiliis, frequens in ieiuniis, in afflictorum calamitate compaciens, in elemosinis pauperum largus et illius castimonie singularis, vt carnem suam iugi cilicio continuerit et ne leui quidam contagione macularetur, castitas eciam mentis insurgentes aliquando carnis motus illicitos aque gelide respersione fugabat [...] ^e	[Meningar 14–15] ideo sanctus Rex noster assiduus in oracionibus, creber in vigiliis, frequens in ieiuniis, in afflictorum calamitate compaciens, in elemosinis pauperum largus, carnem suam iugi attriuit cilicio [...] ipse vt in se incentiva carnis pullulantia reprimeret, frequenter, ac etiam hyemali tempore in doleo aquae frigidae clam balneans, calida frigidis curans animales ejus motus ipse animo fortior reprimebat [...] ^f
[Mening 18] Sanguinis vero nobilitas ex hiis, que de eo leguntur in ecclesia, perdocetur, sic enim de eo legitur: "Extitit enim tan regali prosapia quam nobilium Suecie procerum oriundus" [...] ^g	[Mening 2] Extitit enim tam regali prosapia quam nobilium Sueciae procerum oriundus [...] ^h

a. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

b. SRS II s. 272.

c. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

d. SRS II s. 272.

e. Heuman & Öberg (1993) s. 68.

f. SRS II s. 274.

g. Heuman & Öberg (1993) s. 68.

h. SRS II s. 272.

För att sammanfatta: Av de 31 meningar som finns i Ericus Olais avsnitt om Erik den helige är det bara fyra som innehåller citat från Erikslegenden. Meningarna 1 och 2 är – som jag redan har påpekat – citat, medan mening 16 består dels av ett citat, dels av ett fritt referat av vissa uppgifter i legenden. I mening 18 anges samma citat som i mening 2. Sammantaget är det inte tillräckligt för att räkna Ericus Olais berättelse som

en parafraas av helgonlegenden, då resten av berättelsen – 27 meningar av 31 – består av Ericus Olais egen text.

Men även citaten från legenden använder Ericus Olai på ett sådant vis att de får en ny betydelse. Han har kastat om ordningen och ändrat tonvikten. Legendens säger att 1) Erik var av förnäm härkomst; 2) att han valdes till kung för sina meriter; och 3) att han var en from kung. Ericus Olai berättar 1) att Erik valdes till kung för sina meriter; 2) att han var av förnäm härkomst; 3) att han var en tronpretendent som hade rätt att göra anspråk på tronen tack vare sina meriter och sin härkomst. Det centrala temat i Erikslegenden är kungens fromhet, medan det i Ericus Olais berättelse är kungens rätt till tronen.

Ericus Olais självständighet i stil och retorik

För att kunna bedöma Ericus Olais skapande förmåga måste vi inte bara lägga märke till vad han säger utan även till hur han uttrycker sig, hur han tillämpar sina kunskaper i retorik och logik.

I *Chronica regni gothorum* använder Ericus Olai talrika troper: allegori, analogi, ironi, metafor, allusioner, dolda citat och retoriska frågor. Han utnyttjar stilfigurer – parentes (att bryta en mening genom att infoga en annan mening i den), asyndeton (att utelämna konjunktioner), inre rim och allitteration. Han använder synathroesmus, som syftar på flera epitet som hör till ett och samma subjekt. Som exempel kan vi ta Ericus Olais beskrivning av Erik Puke – upprorsledaren och bundsförvanten till Engelbrekt Engelbrektsson: *Eo tempore erat vir quidam nobilis, strenuus, animosus, bellicosus, magnanimus Erikus Puke vocatus [...]*²⁷ (Vid den tiden levde en högboren man – stark, djärv, krigisk, modig – som hette Erik Puke...).

Ofta kombinerar Ericus Olai flera olika stilfigurer i en mening. Se till exempel hans beskrivning av Sveriges rikedomar: *Habet et terra illa mineras multiplicium metallorum [...]*²⁸ (Detta land har och malm av flera metaller [...]) *Est et Suecia habundans in pascuis, pratis et paludibus [...]*²⁹ (Sverige är också rikt på betesmark, ängar och kärr [...]).

I de citerade avsnitten använder Ericus Olai allitteration, homeoptoton (konstruktioner med ord som slutar på samma bokstav) och inversion.

27. Heuman & Öberg (1993) s. 153.

28. Heuman & Öberg (1993) s. 32.

29. Heuman & Öberg (1993) s. 32.

Hela avsnittet om Sverige är ett encomium (en lovsång, ett hänfört tal).

Ett liknande sätt att använda retorik ser vi i Ericus Olais berättelse om Erik den helige. Krönikeskrivaren förklarar att Erik var en framstående kung. Förklaringen är utsmyckad med stilfigurer: chiasmus (*prerogativam extollunt et mirificant dignitatem*), parallellism och homeoptoton.³⁰ Vidare påträffar vi ett casum commutatio (*tali anno gratie talis rex*). I samma mening förekommer en aforism: Erik, säger Ericus Olai, var snarare vald av Gud än av människor (*a Deo potius quam ab homine sit electus*).³¹ Denna aforism innehåller ett tvetydligt uttalande med en dold mening. Frasen kan uppfattas på två sätt: 1) Valet av Erik förutsattes av Gud; 2) Erik valdes enhälligt, vilket enligt de medeltida föreställningarna betydde att den helige Ande befann sig bland de närvarande och styrde deras tankar.

Stilfigurer och troper utsmyckar argumentationen för Ericus Olais huvudtanke. "Doktor Erik" använder polysyndeton (flera konjunktioner i stället för en): *Nam mille et centum et decem* (Ty ett tusen och ett hundra och tio). Vidare utnyttjar Ericus Olai flera olika stilfigurer i en mening: parallellismer, anafor, och en jämförelse som i detta fall också är en topos: *hiis duobus capitibus, quasi duobus luminaribus magnis* (av dessa två ledare liksom av två stora lyktor). Meningen avslutas med en kavalkad av stilfigurer: parallellism och homeoptoton (*noticiam, deuocionem et cultum*), ännu en parallellism, inre rim och asyndeton (*illustraretur, dirigeretur, doceretur*).³²

Vidare fortsätter Ericus Olai att göra intryck på läsarna med sina kunskaper i talkonsten. Vi ser en kombination av en pleonasm och en ordlek med olika betydelser av ordet: *velud acephalum sine capite* (utan ledning liksom utan huvud).³³ *Acephalus* betyder både "huvudlös" och "ledningslös" i det medeltida latinet, och *sine capite* i sin tur betyder "utan huvud" och "utan ledning". Också längre fram ser vi stilfigurer och troper: retoriska frågor³⁴, ännu en aforism³⁵, ännu flera parallellismer, exakta och inexakta rim och ett *sibillatio* – en allitteration med ord som börjar med "s".

30. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

31. Heuman & Öberg (1993), s. 67.

32. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

33. Heuman & Öberg (1993) s. 67.

34. Heuman & Öberg (1993) s. 68 f.

35. *Quorum enim est rex, illorum est electio* ur Heuman & Öberg (1993) s. 68.

Retorikens konst handlar om att formulera sig på ett genomtänkt och skickligt sätt. I medeltida skrifter gjorde man ofta en uppteckning av teserna för att sedan argumentera för eller kommentera dem i samma ordning. Även Ericus Olai gör detta. Han upptecknar orsakerna till att Sankt Erik måste räknas som en speciell kung: *temporis arduitas* (de svåra tiderna), *providendi necessitas* (nödvändigheten av att välja en kung), *persone ydoneitas* (tronpretendentens lämplighet), *concors eligencium voluntas* (väljarnas enhällighet). Därefter förklarar Ericus Olai vad dessa orsaker berodde på. Här utnyttjar han sina kunskaper i logik. I enlighet med de medeltida traditionerna bevisar han sina teser genom hänvisningar till Bibeln och kyrkans lära. Några av hans bevis kan omformuleras till syllogismer, som i följande fall: Premiss 1: Allt som kyrkan lär ut om andliga ting är sant. Premiss 2: Att Erik den helige var en ättling till kungar och rikets förnämsta män är en del av det som kyrkan lär ut om andliga saker. Slutsats: Det är sant att Erik den helige var en ättling till kungar och rikets förnämsta män.

När Ericus Olai kommer till frågan om Eriks härkomst använder han en metod med att argumentera för sina tankar som var vanlig bland medeltida författare. Denna metod innebär att en författare måste anteciperera motargument och bestrida dem. Ericus Olai gör detta när han uttrycker sig om Eriks härkomst. Han argumenterar för sin synpunkt att Sankt Erik var en ättling till kungar och högborna män och antar att Erik kan ha varit en bondeson för att sedan kunna kritisera detta antagande.

För att sammanfatta: Ericus Olais kompetens som författare tar sig inte enbart uttryck i hans konst att generera tankar, utan även i hans förmåga att formulera och argumentera för dem. Detta bevisar än en gång att Ericus Olai i avsnittet om Erik den helige uppträder som en skicklig och kunnig författare och polemiker, och inte alls som en slavisk avskrivare av helgonlegenden.

Avslutande anmärkningar

Min studie av Ericus Olais berättelse om Erik den helige har demonstrerat att Gunnar T. Westins synpunkt – att detta blott skulle vara en parafra av helgonlegenden – inte bör accepteras. Ericus Olais berättelse om Sankt Erik är i hög grad självständig med avseende på både innehåll och stil.

Med Biörn Tjällén har vi dock en delvis gemensam uppfattning. Vi slår båda fast att avsnittet om Sankt Erik spelar en viktig roll i Ericus Olais krönika, och att Ericus Olai använde uppgifterna om Sankt Erik för att lyfta fram sina egna föreställningar om härskarnas fromhet och samarbete med klerkerna.

Emellertid uppfattar vi krönikans genretillhörighet på olika sätt. Tjällén sätter sin undersökning av Ericus Olais text i samband med Bernard Guenées idéer om medeltida kompilativa krönikor. Guenée hävdar att även historiska verk av denna typ är intressanta och förtjänar att studeras, för att författarnas sätt att hänvisa till det lånade materialet kan vittna om deras självständiga mål. Tjällén betraktar *Chronica regni gothorum* som ett kompendium, för att sedan förklara att detta verk också är självständigt eftersom Ericus Olai använder det kompilerade materialet för sina egna behov.

Det är dock inte givet att vi skulle betrakta *Chronica regni gothorum* som ett kompendium. Tjälléns resonemang i detta avseende beror i hög grad på en bokstavlig tolkning av det som Ericus Olai säger i prologen.³⁶ Det står klart att en prolog är en viktig del av en krönika. Men vi bör inte alltid tolka det som sägs i där bokstavligt.

Varför hävdar då Ericus Olai att hans verk skulle vara ett *opusculum sive compendium*? Jan Öberg har gett en förklaring: Det handlar om "ein Bescheidenheitstopos".³⁷ Flera betydande författare – till exempel Jordanes, Adam av Bremen, Martin Luther och Olaus Petri – använde denna topos i sina skrifter, förringade sin roll som författare och presenterade sina verk som små och obetydliga. Man behöver inte knyta forskningen om Ericus Olai till moderna specialisternas idéer om utformningen av kompendier.

Det gemensamma draget i min och Tjälléns uppfattning är att vi båda erkänner att Ericus Olai var självständig i sina mål och idéer, även när han citerar sina föregångares material. Men vi har olika uppfattningar om hans grad av självständighet och dess karaktär. Jag understryker att Ericus Olai inte bara lånade material från andra författare, utan också skapade mycket på egen hand.

36. Se Tjällén (2016) s. 683 samt Tjällén (2007) s. 53–57.

37. Se Öberg (1995) s. 13.